

Стан та проблеми музейної справи в Україні

Музеї є центрами збереження та популяризації історико-культурної спадщини, візитними картками країни. І Україна має чим пишатися. Зокрема, до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО входять декілька видатних історичних пам'яток України – Собор Святої Софії з ансамблем монастирських будівель, Києво-Печерська лавра у м. Києві та історичний архітектурно-містобудівний комплекс центральної частини Львова разом з горою Високий Замок та ансамблем собору Святого Юри [3]. Останнім часом були внесені додаткові пропозиції до попереднього Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Сьогодні в попередньому Списку є ряд українських об'єктів культурної та природної спадщини: Бахчисарайський ханський палац, заповідники «Асканія-Нова» та «Херсонес Таврійський», культурний ландшафт та каньйон м. Кам'янець-Подільського, історичний центр м. Чернігова, парк «Софіївка» та Канівський заповідник «Могила Тараса Шевченка», Національний історико-археологічний заповідник «Кам'яна Могила». Останній, зокрема, є однією з найдавніших археологічних пам'яток не тільки у Європі, але й у світі [3]. Тут були знайдені наскельні малюнки із зображеннями людини, диких і свійських тварин, які датувалися, починаючи з епохи кам'яного віку (22–14 тис. до н. е.). Деякі вчені вважають, що тутешні наскельні написи були першими зразками писемності людства, зокрема, вони стверджують, що мелітопольські петрогліфи на півтори-дві тисячі років давніші за всесвітньо відомі месопотамські глиняні дощечки [1]. Тому при належній державній підтримці тут можна було б зробити туристичний центр світового рівня і значно підвищити імідж України у світі.

На жаль, слід відмітити, що потужний історико-культурний потенціал України не використовується повною мірою, що пов'язано з рядом значних проблем у цій галузі [2]. На сьогодні слід відмітити досить низький рівень державного менеджменту у сфері охорони та збереження культурних об'єктів, у просуванні культурно-рекреаційного бренду національної спадщини [5]. Причиною є інерція адміністративного управління, недостатній рівень актуальних інформаційних та інтелектуальних технологій, а також обмеженість відповідного фінансування галузі. Унаслідок браку коштів реставрація і ремонт пам'яток проводилися в незначних обсягах, тому нині до 50–70 % об'єктів історико-культурної спадщини в багатьох регіонах

України мають незадовільний технічний стан, до 10 % – аварійні [4]. Приблизно 300 пам'яток національного значення потребують ремонтно-реставраційних або консерваційних робіт. З двадцяти тисяч пам'яток архітектури та містобудування кожна десята пам'ятка потребує негайного втручання реставраторів. Близько мільйона одиниць зберігання музейних цінностей на сьогодні також потребують реставраційних робіт.

На даний момент відсутня державна Програма розвитку музейної справи. Подібна Програма функціонувала у 2000–2005 роках, хоча на сьогоднішній день затвердження й реалізація даної програми є вкрай необхідними для подолання багатьох проблем у музейній сфері.

До значних проблем слід віднести недосконалість законодавчої бази у сфері музейної справи, недостатність експозиційних площ, відсутність надійної системи обліку й зберігання музейних фондів, неналежний рівень охорони музейних експонатів, недостатній рівень кадрового та інформаційного забезпечення тощо. У фондах українських музеїв нині зберігається близько 12 млн історичних пам'яток, але через брак експозиційних площ в основних експозиціях представлено лише 3–5 % фондів [7].

Варто відмітити певні невідповідності у законодавстві. Зокрема, Закон України «Про музеї і музейну справу» [11] (від 29 червня 1995 року № 249/95-ВР) не узгоджений із Земельним кодексом України (від 25.10.2001 № 2768-III). Певні недоліки має проект закону «Про перелік пам'яток культурної спадщини, які не підлягають приватизації» (прийнятий за основу Верховною Радою України 13 квітня 2007 року № 933-V) [13], згідно з яким тільки 1,86 % від загальної кількості історичних пам'яток, що перебувають на обліку, будуть залишатися в державній власності. Зокрема, у приватні руки можуть відійти приміщення Національного музею історії України, Історико-меморіального музею Михайла Грушевського, Музею героїчної оборони і звільнення Севастополя та ін. Сьогодні дуже актуальною є потреба ухвалення закону про недоторканність землі, приміщень і колекцій державних музеїв.

Слід також відзначити, що відповідно до вимог Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про музеї та музейну справу”» (№ 1709-VI від 5.11.2009) [12] при центральному органі виконавчої влади у сфері культури і туризму повинна створюватися Музейна рада (далі – Рада) – консультативно-дорадчий орган з питань реалізації національної музейної політики. До повноважень Ради належать питання стратегічних пріоритетів

розвитку музейної сфери України, розгляд і схвалення програмних документів, у тому числі концепцій експозицій національних музейних закладів, а також прийняття рішень щодо вилучення музейних предметів з фондово-облікової документації. Музейна рада на даний момент ще не сформована, тому потрібно активізувати зусилля в цьому напрямі.

Недостатнє фінансування залишається хронічною проблемою музеїв усіх профілів. Більша частина бюджетного фінансування витрачається на видатки споживання (зарплата, охорона, комунальні платежі тощо), а видатки розвитку не лише не зростають, а навіть інколи зменшуються. За даними директорів історичних музеїв, 85 % бюджету музею ідуть на зарплату працівників, 15 % – на сплату комунальних послуг, тоді як у цивілізованих країнах на оплату праці виділяють лише 5–10 % від загального бюджету [6].

Невідкладним завданням для музеїв усіх профілів також залишається комп'ютеризація та автоматизація обліку музейних експонатів, оцифрування найбільш цінних пам'яток культури і мистецтва.

Досить серйозною проблемою для музеїв є недостатня кількість професійно підготовлених спеціалістів. На Україні є тільки два вузи – Харківська академія культури та Київський національний університет культури і мистецтв, які готують фахівців за спеціальністю «музейна справа», «історик-музеєзнавець». У музеях працюють здебільшого люди середнього та старшого віку, молоді дуже мало, оскільки ця робота для неї є неprestижною і малооплачуваною [8].

Засобом формування історичної пам'яті українського народу є висвітлення діяльності музеїв історичного профілю у ЗМІ та створення музеями своїх власних часописів. На жаль, у ЗМІ згадувань про музеї досить мало. Щодо вітчизняних музейних часописів ми можемо назвати журнал «Музеї України» та бюлетень «Український музей». Деякі музеї видають свої власні збірники, але, як правило, малими тиражами та не регулярно. На думку експертів, в Україні обмаль фахової музейної літератури. Саме для збору й узагальнення практичної інформації Українським центром розвитку музейної справи була створена книгозбірня, яка здійснює збір усіх друкованих та електронних видань українських музеїв. Досить важливим завданням для всієї вітчизняної музейної спільноти є створення Української музейної енциклопедії, яка б відобразила на своїх сторінках історичну спадщину нашої країни. У Росії музейна енциклопедія була видана ще 2001 року.

Слід зазначити, що сьогодні потужним засобом представлення музейної експозиції, модернізації музеїв є Інтернет [9]. Проте в Інтернеті українські музеї представлені недостатньо. З 450 музеїв тільки 97 мають власні сайти (23 – кийівські музеї, 74 – регіональні музеї). Більшість сайтів музеїв мають українську та російську версії [10]. Більшість сайтів українських музеїв не мають англійської версії, наявність якої значно б посилює потік іноземних туристів в Україну. Серед них – сайти найбільш відомих національних українських музеїв: Національного заповідника «Софія Київська», Національного музею історії України, Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному.

Істотно допомогти у вирішенні проблем збереження й популяризації історичної спадщини можуть приватні благодійники, меценати, громадські організації.

Підсумовуючи, слід зазначити, що Україна має потужний історико-культурний потенціал, який не використовується належним чином для популяризації історичних знань як всередині країни, так і на світовому рівні.

При розробці та затвердженні урядом України Концепції державної політики в гуманітарній сфері слід врахувати необхідність розроблення Стратегії розвитку музейної справи, яка б передбачала:

- внесення пропозицій щодо законодавчого врегулювання нормативно-правової бази, пов'язаної з діяльністю музеїв. Зокрема, доопрацювання проекту Закону «Про перелік пам'яток культурної спадщини, які не підлягають приватизації» та ухвалення закону про недоторканність землі, приміщень і колекцій державних музеїв;
- вирішення питань фінансування музеїв історичного профілю й музейної галузі в цілому. Сприяння залученню благодійної допомоги, меценатських та спонсорських коштів шляхом надання податкових пільг через розроблення й ухвалення законопроекту «Про меценатство» та внесення відповідних змін до податкового законодавства і Бюджетного кодексу;
- розроблення комплексної програми обміну виставками та фахівцями з метою стажування в музеях різних регіонів;
- створення при Міністерстві культури Управління з музейних питань чи Міжвідомчої ради при Кабінеті міністрів щодо координації діяльності у сфері

музейної справи;

- розроблення національного плану оцифрування музейної спадщини, довгострокового збереження цифрового контенту та забезпечення широкого представлення музеїв Україні в Інтернет-просторі;
- створення нових музейних часописів, які б популяризували роботу музеїв, висвітлювали історичну тематику; створення Української музейної енциклопедії;
- створення Програми стимулювання молоді для роботи в музейній сфері, яка б передбачала певні пільги для молодих науковців, по можливості надання пільгових кредитів для будівництва житла;
- подання пропозицій щодо заснування Президентських премій для музейних працівників за їхній внесок у розвиток музейної справи, для журналістів за найбільш активне висвітлення діяльності музеїв у ЗМІ щодо відродження історичної пам'яті;
- розвиток музейної педагогіки; створення дитячих музейних програм, які б в ігровій, творчій формі розвивали у молоді інтерес до історії.

Література

1. Буланій І.Т., Явтушенко І.Г. Громадські музеї України. Історія, досвід, проблеми. – К. : Наукова думка, 1979.
2. Буравченков А.А. Культура і туризм: взаємодія і збагачення. – К. : Українська культура, 1999.
3. Заклади культури, мистецтв, фізкультури та спорту України у 2004 році: Статистичний бюлетень. – К. : Держкомстат України, 2005.
4. Івченко А.С. Вся Украина: Путеводитель. – К. : ГНПП «Картографія», 2005.
5. Лорд Б., Лорд Г.Д. Менеджмент в музейном деле. – М., 2002.
6. Лысикова О.В. Музеи мира: Учебное пособие – М. : Флинта ; Наука, 2002.
7. Музеї України: Довідник / Міністерство культури України. – К. : Задруга, 1999.
8. Музейна справа та музейна політика в Україні ХХ століття. – К. : Златограф, 2004.
9. Ноль Л.Я. Компьютерные технологии в музее. – М., 1999.

10. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв: навчальний посібник / П. Горішевський, М. Ковалів, В. Мельник, С. Оришко. – Івано-Франківськ : Плай, 2005.
11. Про музеї та музейну справу: ЗУ від 29 червня 1995 р. // Відомості ВР України. – 1995. – № 25.
12. Про музеї та музейну справу: ЗУ від 05 листопада 2009 р. (№ 1709–VI від 5.11.2009).
13. Проект закону «Про перелік пам'яток культурної спадщини, які не підлягають приватизації» (прийнятий за основу Верховною Радою України 13 квітня 2007 року № 933-V).